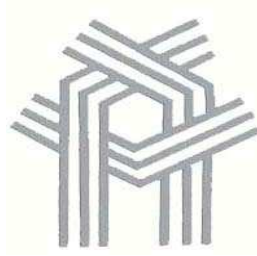

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علوم اقتصادی
دانشکده مهندسی اقتصادی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته اقتصاد اسلامی

الگوی بهره‌برداری بهینه از مخازن هیدروکربوری ایران بر مبنای مکتب فقهی اسلام

استاد راهنما:

دکتر مهدی صادقی شاهدانی

استاد مشاور:

دکتر سعید فراهانی فرد

دانشجو:

سید محمد صالح نجفی فراشاه

بهمن ماه ۱۳۹۱

اظهارنامه دانشجو:

موضوع پایان نامه : الگوی بهره‌برداری بهینه از مخازن هیدروکربوری ایران بر مبنای مکتب فقهی اسلام

استاد راهنما: دکتر مهدی صادقی شاهدانی

اینجانب سید محمد صالح نجفی فرانشاه دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته اقتصاد اسلامی دانشگاه علوم اقتصادی به شماره دانشجویی ۸۹۱۵۱۴۰۱۳ گواهی می‌نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می‌باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. به‌علاوه گواهی می‌نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشکده را به‌طور کامل رعایت کرده‌ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ: ۹۱/۱۲/۱۵

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری های ناشی از

تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این

پایان نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه علوم اقتصادی محفوظ است.

نقل مطالب با ذکر منبع بلامانع است.

سپاسگزاری:

بر خود لازم می‌دانم من باب «من لم

یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» از زحمات اساتید

بزرگوار در دانشگاه علوم اقتصادی و دانشگاه امام صادق

علیه السلام و نیز از اساتید دانشگاه یزد که در ارائه این

پژوهش به من کمک‌های زیادی کردند، تشکر نمایم.

تقدیم به:

مادر فداکار و پدر زحمتکش و عزیزم

:

مخازن هیدروکربوری به عنوان اصلی‌ترین منبع درآمدی کشور مستلزم نگاه صیانت محور در جهت استفاده حداکثری از این نعمات خدادادی می‌باشد. این پژوهش با این سوال که آیا اسلام؛ در یک نگاه کلان و اقتصاد اسلامی مشخصاً؛ در خصوص بهره‌برداری بهینه از مخازن نفتی نظری دارد یا نه، شروع گردید. در اقتصاد اسلامی در خصوص انفال و موارد مربوط به آن نکات زیادی مطرح شده است. در تحقیق پیش‌رو با استفاده از نظریات فقها در خصوص انفال و اقسام آن نشان دادیم که معادن نفتی نیز در زمره انفال قرار می‌گیرد و مالکیت آن در دست حاکم اسلامی است. بنا به نظر مشهور فقها حاکم برای بهره‌برداری از این معادن از طریق قاعده مصلحت اقدام می‌کند و تشخیص مصلحت بر اساس ضوابطی است که مستلزم نگاه جامع و کامل در همه جهات فنی و اقتصادی و البته فقهی است. در ادامه با بررسی نظرات فنی متخصصان در زمینه بهره‌برداری بهینه از مخازن به تبیین شیوه‌های مختلف صیانت از تولید این مخازن پرداختیم و نشان دادیم که تولید صیانتی به عنوان اصلی‌ترین راهکار برای رسیدن به این مهم از چه مواردی تشکیل می‌شود. به عنوان خلاصه می‌توان اینگونه نتیجه گرفت که اقتصاد اسلامی نه تنها با مسائل این چنینی بیگانه نیست، بلکه توانسته به خوبی به نیازهای ضروری و کنونی جامعه در این حیطة پاسخ مناسب دهد.

کلمات کلیدی:

انفال - بخش بالادستی - تولیدصیانتی - ضریب بازیافت - عدالت بین نسلی - عدالت ساختاری - مخازن هیدروکربوری

طبقه بندی JEL: Q48-Q49-Q32-Q30-B59

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۲.....	۱-۱ بیان مسئله.....
۷.....	۲-۱ اهمیت و هدف پژوهش.....
۷.....	۳-۱ فرضیات تحقیق.....
۸.....	۴-۱ روش‌شناسی تحقیق.....
۸.....	۵-۱ مراجع استفاده کننده از نتایج تحقیق:.....
۹.....	۶-۱ واژه‌های کلیدی:.....
۱۰.....	فصل دوم: پیشینه تحقیق.....
۱۱.....	۱-۲ سابقه‌ی پژوهش.....
۱۱.....	۱-۱-۲ قسمت اول: مباحث فنی مخازن هیدروکربوری.....
۱۹.....	۲-۱-۲ قسمت دوم: مباحث فقهی اسلامی.....
۱۹.....	۱-۲-۱-۲ مالکیت و بهره‌برداری از معادن و عدالت بین‌نسلی.....
۲۲.....	۲-۲-۱-۲ مفهوم امت اسلامی.....
۲۶.....	فصل سوم: ادبیات موضوع.....
۲۷.....	۱-۳ انفال از دیدگاه اسلام.....
۲۷.....	۱-۱-۳-۱-۳ تعریف انفال.....

۳-۱-۱-۱	نتیجه:	۲۹
۳-۱-۲	موارد و متعلقات انفال	۲۹
۳-۱-۳	اداره، نظارت و اجازه در تصرف انفال	۳۱
۳-۱-۳-۱	در زمان حضور امام علیه‌السلام:	۳۱
۳-۱-۳-۲	در زمان غیبت امام علیه‌السلام	۳۲
۳-۲	مالکیت معادن (منابع هیدروکربنی) در فقه اسلامی	۳۴
۳-۲-۱	تعریف معدن	۳۵
۳-۲-۱-۱	معنای لغوی معدن	۳۵
۳-۲-۱-۲	تعریف فقهی معدن	۳۶
۳-۲-۲	تفکیک بین معادن ظاهری و باطنی	۳۷
۳-۲-۳	تبیین ماهیت باطنی یا ظاهری مخازن نفتی	۳۸
۳-۲-۴	نظام حقوقی مالکیت معادن در فقه	۴۰
۳-۲-۴-۱	ورود معادن در رژیم انفال	۴۰
۳-۲-۴-۲	دخول معدن تحت عنوان مشترکات عامه	۴۳
۳-۲-۴-۳	تبعیت معدن از مالکیت زمین	۴۴
۳-۲-۴-۴	تفصیل بین معادن ظاهری و باطنی	۴۶
۳-۲-۵	میزان مجاز استفاده از معادن ظاهری	۴۹
۳-۲-۶	اقطاع معادن باطنی	۵۲
۳-۲-۷	آثار و احکام اقطاع	۵۴
۳-۲-۸	قراردادهای بهره‌برداری از معدن در فقه اسلامی	۵۵
۳-۲-۹	نتیجه	۵۸

۵۹	۳-۳ جایگاه امت در قرآن کریم
۶۱	۳-۳-۱ اقتضای کنونی مفهوم امت
۶۳	3-4 جایگاه عدالت بین‌نسلی در اسلام
۶۳	۳-۴-۱ قرآن
۶۵	۳-۴-۲ روایت های خاص
۶۷	فصل چهارم: بهره‌برداری از مخازن هیدروکربوری و مسائل فنی - اقتصادی آن
۶۸	۴-۱- ذخایر جهانی نفت
۶۹	۴-۲- ذخایر جهانی گاز
۷۱	۴-۳- تولید و تقاضای جهانی نفت و گاز
۷۲	۴-۴- مدیریت مخازن هیدروکربوری
۷۴	۴-۴-۱ روش‌های ازدیاد برداشت نفت
۷۶	۴-۵- آشنایی با دلایل تزریق گاز به مخازن نفتی و مزیت‌ها و محدودیت‌های آن
۷۸	۴-۵-۱ دوره توسعه یا افزایش دبی
۷۹	۴-۵-۲ دوره تثبیت دبی
۷۹	۴-۵-۳ دوره کاهش دبی
۷۹	۴-۶- تزریق گاز
۸۲	۴-۶-۱ عوامل مؤثر در راندمان تزریق گاز
۸۲	۴-۶-۱-۱ اندازه و شکل هندسی مخزن
۸۳	۴-۶-۱-۲ درجه تخلخل و قابلیت نفوذپذیری سنگ مخزن
۸۳	۴-۶-۱-۳ شیب طبقات مخزن
۸۳	۴-۶-۱-۴ طبیعت نفت مخزن

- ۴-۶-۱-۵ شرایط فشار و دمای مخزن ۸۴
- ۴-۶-۱-۶ ترکیب درصد گاز تزریقی ۸۴
- ۴-۶-۱-۷ درجه اشباع سیالات موجود در سنگ مخزن ۸۴
- ۴-۶-۲ تعیین اجرایی و اقتصادی بودن عملیات تزریق گاز در مخزن ۸۵
- ۴-۷-۷ وضعیت تزریق گاز در کشور ۸۶
- ۴-۸-۸ تقسیم‌بندی میداین هیدروکربنی ایران و اولویت‌بندی آن‌ها برای تزریق ۹۱
- ۴-۸-۱ تقسیم‌بندی بر اساس تاریخچه اکتشاف میدان نفتی ۹۱
- ۴-۸-۲ تقسیم‌بندی بر اساس حجم ذخیره باقیمانده ۹۲
- ۴-۸-۳ تقسیم‌بندی بر اساس فشار نقطه حباب مخزن ۹۳
- ۴-۹ بررسی عملکرد تولید مخازن نفت (بدون تزریق گاز) ۹۵
- ۹۹ فصل پنجم: اصول و راهبردهای بهره‌برداری از انفال در فقه اسلامی ۹۹
- ۵-۱-۱ تصرف در انفال ۱۰۰
- ۵-۲-۱ اصول و راهبردهای بهره‌برداری و مصرف انفال در دولت اسلامی ۱۰۱
- ۵-۲-۱-۱ اصل نقش حاکمیتی دولت در انفال ۱۰۲
- ۵-۲-۲ اصل مصلحت عمومی ۱۰۳
- ۵-۲-۳ اصل آبادانی و عدم تعطیل منابع انفال ۱۰۷
- ۵-۲-۴ اصل توانایی افراد در واگذاری و بهره‌برداری از منابع انفال ۱۰۸
- ۵-۲-۵ اصل رعایت عدالت بین‌نسلی در بهره‌برداری از انفال ۱۰۹
- ۵-۳-۳ مباحث فقهی مرتبط با عدالت بین‌نسلی ۱۱۰
- ۵-۳-۱-۱ قاعده لاضرر ۱۱۰
- ۵-۳-۲-۲ قاعده وجوب حفظ نظام و حرمت اخلال در آن ۱۱۶

- ۳-۳-۵ قواعد اتلاف و اسراف ۱۱۸
- ۴-۳-۵ قاعده الضرورات تبیح المحظورات: ۱۱۹
- فصل ششم: تولید صیانتی؛ الگوی بهره‌برداری بهینه از مخازن هیدروکربوری بر اساس فقه اسلامی ۱۲۲**
- ۱-۶ اصل تولید صیانتی در قوانین و مقررات ۱۲۳
- ۲-۶ مراحل مختلف مطالعه و توسعه‌ی میداین ۱۲۵
- ۱-۲-۶ اهمیت فرآیند مطالعات جامع مخزن در ازدیاد برداشت از منابع هیدروکربوری ۱۲۵
- ۲-۲-۶ دارا بودن بانک اطلاعاتی به‌روز از مخازن ایران ۱۲۶
- ۳-۲-۶ اولویت‌بندی میداین برای به‌روز رسانی مطالعات مخازن ایران ۱۲۷
- ۴-۲-۶ ساخت و به‌روز رسانی مدل‌های استاتیک و دینامیک مخازن ایران ۱۲۸
- ۵-۲-۶ ارائه‌ی سناریوهای مختلف تولید از مخازن ۱۲۸
- ۶-۲-۶ نظارت مستمر بر توسعه‌ی میدان و رعایت اصول فرآیند توسعه ۱۲۹
- ۳-۶ مدیریت بهینه مخزن ۱۲۹
- ۴-۶ ضرورت سرمایه‌گذاری در بخش IOR در ایران ۱۳۲
- ۱-۴-۶ ضرورت مطالعات دقیق‌تر روش‌های IOR ۱۳۳
- ۵-۶ نقش تکنولوژی در IOR ۱۳۴
- ۱-۵-۶ تعریف تکنولوژی IOR ۱۳۴
- ۲-۵-۶ تفاوت IOR و EOR ۱۳۵
- ۶-۶ خصوصیات میداین ایران ۱۳۶
- ۷-۶ مکانیزم تخلیه‌ی طبیعی مخزن ۱۳۷
- ۸-۶ روش‌های EOR ۱۳۹

۹-۶ انتخاب روش‌های EOR و IOR برای مخازن مختلف نفتی (ماسه‌سنگی - کربناته)	۱۴۰
۱۰-۶ راهکارهای تحقق روش‌های IOR	۱۴۰
۱۱-۶ بررسی عملکرد تولید مخازن نفت (با تزریق گاز)	۱۴۲
۱-۱۱-۶ محاسبه کل گاز لازم برای تزریق (در بیست سال آینده)	۱۴۲
فصل هفتم: نتیجه گیری	۱۴۶
۱-۷ نتیجه گیری	۱۴۷
۲-۷ پیشنهادات	۱۵۱
منابع و مآخذ	۱۵۴

فهرست جدول‌ها و شکل‌ها:

الف) جدول

صفحه	عنوان
۷۵	جدول ۴-۱ دسته بندی روش‌های ازدیاد برداشت نفت.....
۸۷	جدول ۴-۲ فهرست مخازنی که در حال حاضر به آنها گاز تزریق می‌شود.....
۹۶	جدول ۴-۳ میزان تولید نفت در صورت تزریق نکردن گاز (ضریب افت ۲ درصد) به تفکیک سال.....
۱۲۸	جدول ۶-۱ پارامترهای اقتصادی در رتبه بندی سناریوهای توسعه میدان.....
۱۳۲	جدول ۶-۲ نقش IOR در افزایش ذخیره مخازن کشور (ضریب بازیافت: ۲۵ درصد).....
۱۴۳	جدول ۶-۳ مجموع کل گاز مورد نیاز برای تثبیت فشار در هر مخزن در طول دوره‌ی برداشت آینده.....

ب) شکل

صفحه	عنوان
۶۸	شکل ۴-۱ ذخایر تثبیت شده نفت جهان در سه دهه اخیر.....
۷۰	شکل ۴-۲ ذخایر اثبات شده گاز طبیعی جهان در سه دهه اخیر.....
۷۸	شکل ۴-۳ منحنی تولید نسبت به زمان در طول عمر یک مخزن.....
۸۲	شکل ۴-۴ الگوی خطی و پنج نقطه ای برای تزریق گاز.....
۸۹	شکل ۴-۵ میانگین تولید روزانه ی مخزن هفتگل از سال ۱۳۰۷ تا ۱۳۸۳.....
۹۰	شکل ۴-۶ میانگین تولید روزانه ی مخزن مارون از ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۳.....
۹۰	شکل ۴-۷ میانگین تولید روزانه ی مخزن گچساران از سال ۱۳۱۶ تا ۱۳۸۳.....
۹۱	شکل ۴-۸ میانگین تولید روزانه ی مخزن بی بی حکیمه از ۱۳۴۳ تا ۱۳۸۳.....
۹۲	شکل ۴-۹ درصد تعداد مخازن کشف شده بر اساس سال اکتشاف آنها.....
۹۴	شکل ۴-۱۰ منحنی فشار و دما برای مخازن نفتی.....

شکل ۴-۱۱ روند تولید نفت در صورت تزریق نکردن گاز (ضریب افت ۲ درصد)..... ۹۶

شکل ۶-۱ چرخه ی مدیریت مخزن در مراحل مختلف اکتشاف و تولید..... ۱۳۰

شکل ۶-۲ پیش نیازهای مدیریت بهینه ی مخزن (کار گروهی)..... ۱۳۱

شکل ۶-۳ مراحل مختلف تولید از یک میدان نفتی..... ۱۳۸

فصل اول

کلیات تحقیق

بیان مسئله

از سال ۱۸۵۹ میلادی که اولین حفاری‌های نفتی در ایالت پنسیلوانیای آمریکا به تولید تجاری منجر شد بیش از یک قرن و نیم می‌گذرد و از زمانی که اکتشافات نفتی در منطقه‌ی مسجدسلیمان در سال ۱۲۸۷ هجری شمسی برای نخستین بار در خاورمیانه به تولید نفت تجاری رسید بیش از یک قرن گذشته است. در خلال این دوره، بازار جهانی نفت با توفیقات و ناکامی‌های زیادی روبرو بوده است. نقش بازیگران اصلی در این بازار را هیچ‌گاه نمی‌توان فراموش کرد. شرکت‌های بزرگ نفتی که در آمریکا و اروپا شکل گرفتند و با حضور فعال خود در کشورهای صاحب ذخایر نفتی به سرعت رشد کردند قطعاً نقش به‌سزایی در فرآیندهای اکتشاف، توسعه و تولید از میادین نفتی ایفا کرده‌اند و در دهه‌های اولیه، عامل منحصر به فردی در تعیین روند قیمت نفت خام محسوب می‌شدند.

تنش‌های سیاسی ناشی از حضور انحصاری شرکت‌های نفتی بین‌المللی در کشورهای در حال توسعه‌ی نفتی و تحولات اقتصاد جهانی در تبدیل انحصارات به فضای رقابتی موجب شد که جریان ملی شدن نفت در کشورهای در حال توسعه از آمریکای لاتین گرفته تا خاورمیانه و شمال آفریقا به سرعت رشد کند و با تأسیس شرکت‌های ملی نفت در کشورهای صاحب ذخایر بزرگ، دور جدیدی در تعاملات بازیگران اصلی در بازارهای نفت آغاز شود. شکل‌گیری سازمان کشورهای صادرکننده‌ی نفت (اوپک) در سال ۱۹۶۰ میلادی و آژانس بین‌المللی انرژی در سال ۱۹۷۴ میلادی صحنه‌ی همکاری و در بعضی موارد مقابله این بازیگران بزرگ را توسعه داد اما علی‌رغم نگرانی برخی محافل و کارشناسان بین‌المللی نفت، ثمره‌ی همکاری و حتی مقابله‌ی این بازیگران بزرگ این بود که امنیت عرضه‌ی انرژی برای کشورهای بزرگ مصرف‌کننده و درآمد ارزی مورد نیاز برای رشد و توسعه‌ی اقتصادی کشورهای صاحب ذخایر به نحو رضایت بخشی تأمین شود.

مروری کوتاه بر مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که جو غالب بر تحلیل کارشناسان نفتی در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی این بود که جهان در پایان قرن بیستم با کمبود بسیار شدید نفت خام روبرو خواهد شد ولی خوشبختانه هم‌اکنون قریب به اتفاق سازمان‌های آماری، برآوردهای مثبتی از تراز عرضه و تقاضای نفت خام تا سال ۲۰۳۵ و حتی ۲۰۵۰ میلادی منتشر کرده‌اند که در مجموع دلالت بر دستاوردهای بزرگ در تعاملات بازیگران بزرگ در بازار جهانی نفت دارد. بدون شک این دستاورد بزرگ مرهون نقش بسیار برجسته و تعیین‌کننده‌ی دانش فنی در زنجیره‌ی اکتشاف، توسعه، تولید و انتقال می‌باشد.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، توجه به رشد دانش فنی در فضاهاى دانشگاهى کشور در اولویت سیاست‌گذارى‌هاى شرکت ملی نفت قرار گرفت. رشته‌هاى مختلف بالادستى خصوصاً مهندسى مخازن با تأکید بر مدیریت مخازن نفتى و گازی به سرعت در چندین دانشگاه بزرگ صنعتى کشور تأسیس شد. رشد مطالعات دانشگاهى به همراه تجربیات صد ساله در بهره‌برداری از مخازن نفتى موجب شد که نسل جدیدى از صاحب‌نظران، کارشناسان و مهندسان نفت و گاز پرورش یابند که به جرأت مى‌توان گفت در ردیف بهترین کارشناسان خبره‌ی بین‌المللى قرار دارند. هم‌اکنون حضور فعال این نسل جدید از مهندسان مخازن سبب شده است که علی‌رغم تحریم‌هاى گسترده در صنایع نفت و گاز، تولید نفت در کشور کم و بیش در همان سطح گذشته حفظ شود و منابع ارزی مورد نیاز کشور از طریق صادرات تأمین گردد ضمن آن‌که نیاز بخش پایین‌دستی در پالایشگاه‌هاى کشور برای رفع نیازهاى داخلی به‌خوبی برآورده شود. این توفیقات صرفاً منحصر به صنعت نفت نبوده و در صنعت گاز نیز به صورت بارزى کاملاً نمایان است. فازهاى متعدد میدان عظیم پارس جنوبى به همت مهندسان ایرانی و نوعاً با تکیه بر منابع مالی داخلی به سرعت وارد چرخه‌ی تولید شده و نیازهاى داخلی را که با روندى بسیار پرشتاب در حال افزایش است پاسخگوست.

علم اقتصاد پیشرفت‌هاى قابل ملاحظه‌ای در نظریه پردازی‌هاى اقتصادى به‌ویژه از میانه قرن بیستم تا به امروز داشته است و به توفیقات چشم‌گیری در طراحی سیاست‌هاى پولی و مالی، رشد و توسعه اقتصادى و مدیریت بحران‌هاى بزرگ اقتصادى دست‌یافته است. با وجود این، زنجیره ارزش نفت و گاز که شامل مراحل اکتشاف، حفاری، توسعه، تولید، خطوط انتقال، پالایش و توزیع می‌باشد از ویژگی‌هاى برخوردار است که غفلت از آن‌ها در نظریه پردازی‌هاى اقتصادى موجب خواهد شد که سیاست‌گذارى‌هاى بخش انرژی با تنگناهاى جدی روبرو شود. به‌عنوان مثال، با این‌که سرمایه‌گذارى یکی از متغیرهاى اصلی در توابع تولید محسوب مى‌شود اما بدون توجه به مشخصات مخازن همچون ویژگی‌هاى سنگ مخزن و خصوصیات سیال درجا از جمله نوع سنگ مخزن (شکاف‌دار، آهکی یا ماسه‌ای)، درصد تخلخل، تراوایی، ترشوندگی، فشار موئینگی، گران‌روى نفت درجا و نظایر آن مطلقاً نمی‌توان تولید از مخزن را صرفاً تابعی از حجم سرمایه‌گذارى در توسعه مخازن نفتى فرض نمود و بر این باور بود که با افزایش حجم سرمایه‌گذارى‌ها مى‌توان به - راحتی سطح تولید را افزایش داد.

آگاهی اقتصاددانان از مسائل فنى - مهندسى حوزه‌ی نفت و گاز برای بهره‌برداری صیانتی از مخازن نفت و گاز کشور، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است زیرا با توجه به حجم عظیم نفت درجا و پایین بودن نسبی تخلیه‌ی طبیعى از مخازن نفتى در مقایسه با سایر کشورهاى نفت‌خیز حوزه‌ی خلیج فارس، افزایش حتى چند درصد در ضریب بازیافت مى‌تواند ذخایر اثبات شده نفت را به‌طور قابل ملاحظه‌ای افزایش دهد و تضمینی برای استمرار صدور نفت خام و تأمین درآمدهاى ارزی

مورد نیاز برای برنامه‌های توسعه اقتصادی کشور باشد. بدون آگاهی از ابعاد فنی-مهندسی در ظرفیت بالقوه بازیافت از مخازن نفتی، اقتصاددانان قادر نخواهند بود فرآیند بهینه سرمایه‌گذاری در اکتشاف، توسعه، تولید و ازدیاد برداشت را در خلال زمان و در چارچوب مدل‌های ریاضی برنامه‌ریزی پویا طراحی نموده و منافع بین‌نسلی را در استفاده از این ثروت خدادادی تأمین نمایند.

با توجه به نکات فوق‌الذکر، آگاهی دانشجویان علوم اقتصادی و مدیریتی و حتی دانشجویان رشته‌های حقوق نفت و گاز از مسائل فنی-مهندسی به‌ویژه مسائل مرتبط با مدیریت بهینه مخازن هیدروکربوری ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. بدیهی است این آشنایی بایستی در حدی باشد که اقتصاددانان، حقوقدانان و صاحب‌نظران فنی نفت و گاز همکاری‌های سازنده‌ای داشته باشند و زمینه‌های مناسبی برای تحقیقات مشترک فراهم آورند. توسعه‌ی صنایع عظیم نفت و گاز کشور مستلزم آن است که فصل مشترک همکاری زمین‌شناسان، مهندسان بهره‌برداری، مهندسان مدیریت مخازن و اقتصاددانان، حقوقدانان و کارشناسان مدیریتی هر چه گسترده‌تر شود ضمن آن‌که هیچ‌گاه نباید انتظار داشت که مهندسان نفت، اقتصاددانان نیز بشوند و اقتصاددانان نیز در سطح مهندسان نفت به دانش فنی-مهندسی دست یابند. هدف اصلی از چنین مطالعات بین‌رشته‌ای این است که کارشناسان حوزه‌های فنی و غیرفنی بتوانند از مسائل یکدیگر آگاه شوند تا بدین ترتیب تعامل مهندسان نفت و گاز با کارشناسان اقتصادی، مدیریتی و حقوقی در حوزه‌ی انرژی منجر به ایجاد ارزش افزوده بالاتری گردد.

با مطرح شدن تنظیم نقشه‌ی جامع پیشرفت کشور براساس مبانی اسلامی و با توجه به این نکته که کشور ما دارای ذخایر عظیم انرژی فسیلی می‌باشد ضرورت این نکته مشخص می‌شود که نمی‌توان بدون داشتن یک برنامه‌ی منسجم در حوزه‌ی بهره‌برداری از این منابع به تدوین این الگو پرداخت. توجه به این نکته ضروری است که الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت به عنوان یک سند بالادستی به مثابه‌ی چراغی است که مسیر پیشرفت را روشن می‌کند و لازمه‌ی این روشنگری شناخت و درک صحیح از توانمندی‌های موجود و تلاش در جهت استفاده‌ی بهینه از آنها می‌باشد. از این رو چگونگی بهره‌برداری از منابع انرژی فسیلی به یک امر استراتژیک در حوزه‌ی اقتصاد تبدیل می‌شود، چراکه اصلی‌ترین منبع درآمدی کشورمان بوده و نقش بزرگی در تدوین سیاست‌های کلان جامعه ایفا می‌کند.

آنچه در مورد منابع هیدروکربوری می‌توان گفت این است که تا پایان سال ۱۳۸۹ بیش از ۶۳٪ از ذخایر شناخته شده‌ی نفت جهان در کشورهای خاورمیانه قرار داشته و ایران پس از عربستان با ذخیره‌ی معادل ۱۵۴/۵۸ میلیارد بشکه، دومین کشور دارنده‌ی ذخایر و منابع نفتی در این منطقه‌ی حساس و استراتژیک می‌باشد. بیش از ۴۰٪ ذخایر گاز طبیعی دنیا در

منطقه‌ی خاورمیانه قرار دارد که ایران پس از روسیه با داشتن ذخیره‌ای معادل ۳۳/۶۲ تریلیون متر مکعب گاز، دومین دارنده‌ی منابع گازی جهان است. (ترازنامه‌ی هیدروکربوری، ۱۳۸۹)

کشور پهناور ایران اسلامی در موقعیتی بسیار حساس، ممتاز و استراتژیک در منطقه و بلکه جهان قرار گرفته است که به هر دو حوزه نفت و گاز خلیج فارس و دریای خزر دسترسی مستقیم دارد و در صورتی که منابع هیدروکربوری کشور به درستی هدایت و مدیریت شوند توسعه‌ی همه جانبه کشور را به همراه خواهد داشت؛ به ویژه در این برهه از زمان که سند چشم انداز بیست ساله‌ی کشور در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی به تصویب رسیده و به موازات آن سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی برای رونق بخشیدن به سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و کاهش تصدی‌گری دولت ابلاغ و به موقع اجرا گذاشته شده است.

با درک اهمیت موارد عنوان شده به دنبال این خواهیم بود که آیا در فقه اسلامی در خصوص بهره‌برداری بهینه از این منابع الگوی مشخصی ارائه شده است یا خیر به عبارت روشن‌تر اینکه آیا ارزش‌های اسلامی در چگونگی بهره‌برداری بهینه از این ذخایر اثرگذار خواهد بود یا نه؟ برای بررسی این موضوع بایستی به جنبه‌های فقهی موضوع (از قبیل مالکیت انفال، بهره‌برداری از منابع طبیعی و...) اشراف کامل داشت. نکته‌ی دیگر آن که نفت در زمره‌ی معادن است و معادن نیز بنا به تعریف به دو دسته‌ی ظاهری و باطنی تقسیم می‌گردند، البته در تعریف معدن ظاهری و باطنی نیز تفاوت نظرهایی بین فقها وجود دارد. در خصوص مالکیت معادن نیز اختلاف نظرهایی وجود دارد؛ که برخی آن را در زمره‌ی انفال و برخی خارج از آن می‌دانند. بر اساس مکتب فقهی اسلام مالکیت مخازن نفتی (اگر در زمره‌ی انفال قرار بگیرد) به عهده‌ی امام معصوم (ع) می‌باشد، که بایستی بر اساس مصالح امت اسلامی در خصوص بهره‌برداری از آن‌ها تصمیم‌گیری نماید. ضرورت این امر خطیر هنگامی مشخص‌تر می‌شود که در زمان غیبت دسترسی به امام معصوم (ع) وجود ندارد. برای حل این مشکل فقه اسلامی ذیل امر ولایت فقیه راهکار مناسب را ارائه داده است که می‌توان با بررسی مقوله-ی مالکیت در عصر غیبت به جزئیات بیشتری پی برد. بر اساس آنچه عنوان شد تعیین ماهیت امت اسلامی نیز از موضوعات قابل بحث در این زمینه می‌باشد؛ اینکه در تعریف امت اسلامی بایستی به چه نکاتی توجه کرد و این که آیا می‌توان امت اسلامی را محدود به ظرف مکان و زمان کرد یا نه از جمله مواردی است که در این تحقیق به آن اشاره خواهد شد.

نکته‌ی دیگر آنکه اگر اعتقاد به تحدید منابع طبیعی و زیرزمینی در آینده وجود داشته باشد، نگرانی که حتی اقتصاددانان کلاسیک و تلوپا مارکس را نیز به خود مشغول داشته بود، در آن صورت پیشرفت اقتصادی در جهت رفاه نسل کنونی